

Empatiyle Gelişmek Empatiyi Geliştirmek: ÇOCUK VE EMPATİ

Editör: Yücel KABAPINAR

Cemal AĞIRMAN
Nur AKÇİN
Esra ASLAN
Oktay AYDIN
Murat BAŞAR
Sibel CENGİZHAN
Gizem BENGİÇ ÇOLAK
Özge DEMETER
Vesile YILDIZ DEMİRTAŞ
Filiz KABAPINAR
Yücel KABAPINAR
Gülin KARABAĞ
Nilüfer B. KAYA
Meziyet MOZAKOĞLU
Zeynel ORUÇ
Mustafa OTRAR
Alev ÖNDER
Soner POLAT
Ayşin SATAN
Nurcan ÜSTÜNDAĞ ŞENER
Gül TUNCEL
Abbas TÜRNÜKLÜ
Havva YAMAN
Asuman YÜKSEL

Prof. Dr. Yücel KABAPINAR

EMPATİYLE GELİŞMEK EMPATİYİ GELİŞTİRMEK: ÇOCUK VE EMPATİ

ISBN 978-605-364-734-8

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2015, Pegem Akademi

Bu kitabın basım, yayın ve satış hakları
Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri,
kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik, kayıt
ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz.

Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında
yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları
satın almamasını diliyoruz.

I. Baskı: Şubat 2015, Ankara

Yayın-Proje Yönetmeni: Ayşegül Eroğlu

Dizgi-Grafik Tasarım: Didem Kestek

Kapak Tasarımı: Gürsel Avcı

Baskı: Ayrıntı Basım Yayın ve Matbaacılık Ltd. Şti
İvedik Organize Sanayi 28. Cadde 770. Sokak No 105/A
Yenimahalle/ANKARA
(03 12 394 55 90)

Yayıncı Sertifika No: 14749

Matbaa Sertifika No: 13987

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA

Yayınevi 03 12 430 67 50 - 430 67 51

Yayınevi Belgeç: 03 12 435 44 60

Dağıtım: 03 12 434 54 24 - 434 54 08

Dağıtım Belgeç: 03 12 431 37 38

Hazırlık Kursları: 03 12 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

Ülkemin ve dünyanın tüm çocuklarına

ÖN SÖZ

Aslında sosyal bilgiler/tarih eğitimi çalışan bir akademisyenim ve böyle bir başlık taşıyan kitabın editörlüğü için “Acaba fazla iddialı mıyım?” sorusunu sormadan da edemiyorum kendime. Belki de böylesi bir kitabın benden daha çok ve benden önce rehberlik ve psikolojik danışmanlık bölümündeki meslektaşlarım tarafından gündeme getirilmesi gerekirdi. Çalıştığım alan olan sosyal bilgiler/tarih eğitiminde, özgün bir kavram olan “tarihsel empati” ile bir süredir çalıştığım ve “sosyal empati” olarak adlandırdığım konu empatinin okul düzeyinde nasıl öğretilmesi kavramı üzerine düşünmemeye neden oldu.

Her geçen gün, “Bizim zamanımızda böyle miydi azizim?” şeklindeki iç geçirmelere neden olan ve “kalabalıklar içinde yalnızlık” olarak nitelenebilecek kendi içinde ironi taşıyan bireysel ve toplumsal yapı bizi sarmalamaktadır. “Gemisini yürüten kaptan” ya da “her koyun kendi bacağından asılır” türü bakış açılarının galebe çaldığı bir dünya görüşü, “paylaşma”nın, “iyi, doğru ve dürüst” olmanın giderek “saf ve işini bilmemekle” suçlanmanıza neden olacak kendi bakış açılarını türettiği açıktır. Gazetelerin üçüncü sayfa haberlerini açtığımızda çok büyük oranda ‘empatisizlik’ haberleriyle karşılaşsınız; belki de basit bir “affedersiniz”, “özür dilerim”in çözebileceği gündelik sorunlar bıçaklama, kavga ya da cinayetle sonuçlanabilmektedir. Yol verme tartışmaları, yan baktın kavgaları, kadın cinayetlerine ilişkin olayların anlatıldığı üçüncü sayfa haberleri içinizi karartır; belki de göz dahi geçirmeden atlamanız gerekir bu sayfaları; sabah sabah sendrom yaşamama adına. Yine topluma yön verenlerin sen-ben kavgaları, kendi perspektifi dışındaki ‘ötekilere’ davranışları, tektipçi ve buyurgan söylemleri toplumdaki hoşgörüsüzlüğü daha da beslemektedir.

Bu yapı içerisindeki olumlu gelişmelerden biri ise, okul düzeyinde öğrencilerde geliştirilmesi amaçlanan becerilerden birinin empati becerisi olarak benimsenmiş/tanımlanmış olmasıdır. 2005 yılından sonra açıklanan yeni İlköğretim Programlarında empati ve iletişim becerileri ilk kez ilköğretimden itibaren dersler bazında öğrencilerde geliştirilmesi gereken beceriler olarak tanımlanmıştır. Nitekim bunun yansımaları Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve Türkçe gibi derslerden başlayarak liselerdeki Tarih derslerine dek uzanan konu, yaklaşım ve öğretim yöntemlerinde kendini göstermiştir. Bu anlamda empati ve okul düzeyindeki öğretimi özel ve irdelenmesi gereken bir alan olarak altı çizilesi bir noktadadır.

Kitabın üst başlığı “Empatiyle Gelişmek Empatiyi Geliştirmek”; başlığın anlamını irdelemek gerekirse *empatiyle gelişiriz*, değişiriz ve dönüşürüz. Empati bizi *daha insan ve birey* kılar. Bu kitabın ana amacı da çocukta empatiyi geliştirmektir. Bundan dolayı kitabın üst başlığı “Empatiyle Gelişmek Empatiyi Geliştirmek” olmuştur. Öznesi ise empati kavramı çerçevesinde “çocuk”tur. Kitabın adının öyküsü bu şekildedir. Kitabın yazım ve editörlük sürecinde, yazarların empatiye ilişkin yaklaşımlarını biricikleştirmek gibi bir yaklaşım gündeme gelmemiştir. Bu

anlamda her yazar empati kavramına ilişkin kendi yaklaşımından/yorumundan sorumludur demek doğru olacaktır.

Kitap dört ana kavram/bölüm çerçevesinde şekillenmektedir. Bunlardan birinci bölümde empati kavramı, amacı, önemi, oluşumu ve gelişimi; genel olarak ailede, sınıfta, okulda ve toplumda empatinin önemi vurgulanmaktadır. Yine *be-yin ve empati* arasındaki ilişki de bu bölüme nitelik kazandıran konulardan biridir.

Kitabın ikinci bölümünde ise empatinin sarmaladığı bazı özel alan ve kavramlara yer verilmiştir. Sözelimi, “anlaşmazlık çözümü ve akran arabuluculuk”, “örtük program”, “özel eğitim”, “barış eğitimi” gibi alan ve konular da empati ile ilintileri bağlamında kitapta yer bulmuştur. Üçüncü bölümde ise 2005 sonrası program değişiklikleri çerçevesinde belirli derslerin (Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Türkçe gibi) ders programlarıyla ilişkileri bağlamında empati becerisinin gelişimine verdikleri önem incelenmiştir.

Dördüncü bölüm ise empatinin okul düzeyinde öğretimi ve geliştirilmesi ile ilgili öğretim yöntem ve tekniklerine ayrılmıştır. Bu çerçevede bireysel ve sosyal konularla ilgili empatiyi geliştirici yöntemlere yer verildiği gibi tarihsel empatinin geliştirilmesi çerçevesindeki farklı yöntemler de kitabın temel konuları arasındadır. Bu bölümdeki temel amaçlarından biri de olanaklı olduğunca, teorinin öğrenci örnekleri ile beslenmesi, zenginleştirilmesidir. Unutulmamalıdır ki, empati yaş olgunluğuyla kendiliğinden ve doğal olarak gelişen bir beceri değildir. Ama okul ortamındaki sistematik uygulamalarla geliştirilebilir de. Daha nitelikli ve duyarlı insan ilişkileri ve demokratik olgunluk için empatinin çocuklarda ve yetişkinlerde beslenmesi ve geliştirilmesi gerektiği ise aşikârdır.

Teşekkür kısmı da âdettendir. Öncelikle kitaba emek veren, katkı koyan tüm meslektaşlarıma en derin teşekkürlerimi sunarım; kitap onlarla anlam kazandı. Eşim Filiz Hanım ve oğlum Yankı’ya da onlardan çaldığım zamanlardaki sabırları için müteşekkirim; var olun sağ olun.

Dizgi-baskı aşaması da ayrı bir önem taşır. Bu çerçevede bir yaşındaki minik kızı Duru ile ev-ofis sistemi çalışarak kitabı dizgi noktasında var eden ve bu çerçevedeki tüm nazlarımla çeken Didem Kestek’e ve sabrı için minik Duru’muza teşekkürü borç bilirim. Başta Servet Bey olmak üzere tüm Pegem Akademi ailesine çabaları ve kurumsal kimlikleri için de müteşekkirim.

Kitabın daha hoşgörülü, olumsuz ötekileştirme ve ön yargılardan uzak, daha demokratik bir Türkiye’ye katkı sağlamasını umarak

Yücel Kabapınar

Kadıköy-2015

ykabapinar@marmara.edu.tr

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	v
-------------	---

1. BÖLÜM EMPATİ: TANIM, KAPSAM, OLUŞUM VE GELİŞİM

KAVRAM, KAPSAM VE TARİHSEL GELİŞİM BAĞLAMINDA EMPATİ.....	2
Giriş.....	2
Empatinin Tarihsel Gelişimi.....	3
Empatinin Tanımı.....	4
Empatinin Bileşenleri	5
Duyuşsal Empati	7
Empati Modelleri	7
Hoffman'ın Modeli	7
Feschbah'ın Üç Bileşen Modeli	10
Davis'in Modeli	10
Empati ile İlişkili Kavramlar	11
Empati Gelişimi	13
Empati Gelişimine Katkı Sağlayan Faktörler	14
Nörogelişimsel Faktörler	15
Aileye Bağlı Faktörler.....	15
Kaynakça.....	18
EMPATİNİN NÖROBİYOLOJİK TEMELLERİ.....	21
Empati Kavramı ve Süreci.....	21
Beynin Yapısı ve Gelişimi.....	23
Nöronlar ve Çalışma Prensibi	28
Empati ve Beyin	31

Empatiden Sorumlu Hücrelerin (Ayna Nöronlar) Keşfi	31
Ayna Nöronlar ve Otizm.....	36
Empatiden Sorumlu Beyin Bölgeleri	37
Öneriler	40
Kaynakça.....	42
ÇOCUKTA EMPATİNİN GELİŞİMİ	44
Giriş.....	44
Çocukta Empatinin Gelişimi Konusundaki Görüşler.....	45
Empatinin Tam Anlamıyla Gelişimi	48
Empati gelişiminde çevresel faktörler olarak anne-babanın rolü:.....	50
Empati ve öğrenme ilişkisi	51
Çevresel öğrenme unsuru olarak empatinin kazanılmasında okulun rolü.....	53
Toplumdaki rol modellerinin empati davranışları	55
Kaynakça.....	56
EMPATİK DUYARLILIĞIN GELİŞİMİNDE AİLENİN ROLÜ	58
Empatinin Gelişiminde Aile	58
Ailevi Duygusal Bağlar.....	58
Ebeveynlik ve Tümevarımsal Disiplin Tekniği.....	61
Çocuğun Empati Gelişimine Yardımcı Üç Adım.....	63
Çocuğa Yönelik Empatik Yaklaşımlar	65
Kaynakça.....	70

2. BÖLÜM

FARKLI KAVRAMLARLA İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA EMPATİYE BAKMAK

ÖĞRETMEN, OLUMLU SINIF ORTAMI VE EMPATİ.....	74
Sosyal Yaşamın İlk Deneyimlendiği Ortamlardan Biri Olarak Sınıf.....	75
Empati Sınıf Ortamında Öğretmen ve Öğrenci İçin Kazanç Sağlar	89
Kaynakça.....	91
SEVGİ, GÜVEN VE EMPATİ BAĞLAMINDA ÖĞRETMENLİK MESLEĞİNE BİR ÖĞRETMENİN BAKIŞI: “ÇOCUĞU OKUMAK ESASTIR”.....	92
EMPATİ TEMELLİ ANLAŞMAZLIK ÇÖZÜMÜ VE AKRAN ARABULUCULUK UYGULAMALARI	108
Giriş.....	108
Öğrenciler Arası Anlaşmazlıkların Yapıcı, Barışçıl ve Onarıcı Yönetiminde “Akran Arabuluculuk” Tekniği.....	110
Veri Analizi	118
Bulgular.....	118
Empati Becerisi.....	118
Diyalog Becerisi.....	120
Akran İlişkileri.....	122
Öz Saygı	123
Öz Güven	124
Duygu ve Öfke Yönetimi Becerisi	125
Şiddetsizlik Eğitimi ve Eğilimi.....	127
Sonuç.....	128
Kaynakça.....	133
ÖTEKİNE BAKIŞ BAĞLAMINDA BARIŞ EĞİTİMİ VE EMPATİ.....	135
Barış ve Düzeyleri	142

Bariş Eğitimi.....	144
Empati	149
Kaynakça.....	152
OKULLARIN ÖRTÜK PROGRAMINDA EMPATİ.....	154
Örtük Program ve Tanımı	155
Örtük Programın Kapsamı.....	157
Başkalarının Duygularını ve Düşüncelerini Anlama (Empati).....	161
Örtük Program-Empati İlişkisi	162
Kaynakça.....	166
DUYGUSAL ZEKÂyla İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA EMPATİ.....	168
Duygusal Zekâ Modelleri.....	169
Duygusal Zekânın Boyutları ve Yeterlilikleri	173
Duygusal Zekâ ve Aile Ortamı	176
Duygusal Zekâ ve Öğretmen	177
Duygusal Zekâ ve Empati.....	178
Duygusal Zekâ Geliştirme Örnekleri.....	179
Kaynakça.....	185
EMPATİ BAĞLAMINDA AHLAKİ MUHAKEME VE DEĞER İLİŞKİSİNE BAKMAK	187
Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında değer öğretimi yaklaşımları.....	189
Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler derslerinde verilecek değerler	191
Empati ve ahlaki muhakeme.....	201
Kaynakça.....	205
ÖZEL EĞİTİM GEREKSİNİMLİ BİREYLERDE EMPATİ BECERİLERİ VE GELİŞTİRME YOLLARI.....	206
Otizm Spektrum Bozukluklarında Empatik Bozukluklar	208
Öğrenme Güçlüğü Olan Çocuklarda Empati Becerileri	213
Dikkat ve Hiperaktivite Bozukluğu Olan Çocuklarda Empati Becerileri	214

Bakış Açısı Alma Becerilerindeki Müdahaleler	215
Kaynakça.....	217
ÇEVRE VE ÇEVRE EĞİTİMİ BAĞLAMINDA	
EMPATİYE BAKMAK	219
Çevre Eğitimine İlişkin Farklı Yaklaşımlar	221
Çevre Eğitimi ve Etik Anlayışlar	224
Çevre Eğitimi ve Empati ilişkisi	226
Empati Bağlamında Çevre Eğitimine İlişkin Örnek Etkinlikler.....	229
Kaynakça.....	242
DİN İLE İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA EMPATİYE BAKMAK.....	244
1. Dinin Anlamı ve Ne'liği	244
2. Empatinin Anlamı ve Ne'liği	244
3. Dinî Değerler ve Empatik Motivasyon.....	246
4. Dinî ve Ahlaki Değerlerin Empatinin Geliştirilmesindeki Rolü	247
5. İyi Bir Empati Kurabilmenin Yolu	249
6. Empatik Tepki Türleri	249
7. İslamiyet'in Değer Algılamasında Empati	250
Kaynakça.....	252

3. BÖLÜM

YENİ ÖĞRETİM PROGRAMLARI VE EMPATİ BECERİSİ

SOSYAL BİLİMLERLE İLİNTİLİ DERSLERİN ÖĞRETİM PROGRAMLARI VE EMPATİ BECERİSİ	254
Yeni Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Empati	261
Yeni Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Öğretim Programı ve Empati.....	269
Yeni İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Öğretim Programı ve Empati	272
Kaynakça.....	277
EMPATİ BECERİSİ VE TÜRKÇE ÖĞRETİM PROGRAMI.....	279

1-5. Sınıfa Yönelik Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu'nun (2009) Empatik Beceriler Bakımından İncelenmesi.....	284
A. Kazanımların Empatik Beceriler Bakımından İncelenmesi	
Dinleme Becerisi	
Dinleme Kurallarını Uygulama.....	284
6-8. Sınıfa Yönelik Türkçe Öğretim Programı ve Kılavuzu'nun (2006) Empatik Beceriler Bakımından İncelenmesi.....	289
A. Kazanımların Empatik Beceriler Bakımından İncelenmesi	
Dinleme/İzleme Becerisi	
Dinlenen/İzlenen Anlama ve Çözümleme	289
Sonuç	295
Kaynakça.....	297
DUYUŞSAL ALAN VE DUYUŞSAL ALAN ÖZELLİKLERİNİN ÖLÇÜLMESİ ÜZERİNE.....	299
Eğitim ve Öğrenmede Duyusal Alanın Yeri ve Önemi	300
Taksonomi Bağlamında Duyuşsal Alan	301
Duyuşsal Alana Ait Özelliklerin Ölçülmesi.....	303
Ölçmeciler Tarafından Benimsenen Kuramsal Model.....	306
Ölçülen Özelliğin Ne Olduğu ve Kuramsal Yapısı.....	306
Ölçmede Gözlemcinin Konumu.....	307
Kurgusal/Varsayımsal Durumların Bulunup Bulunmaması	308
Duyuşsal Özelliklerin Ölçülmesinde Metaforların Kullanımı.....	310
Duyuşsal Özelliklerin Ölçülmesinde Alternatif Yaklaşım Olarak Öz-Değerlendirme	312
Duyuşsal Özelliklerin Ölçülmesinde Nitel Bir Yaklaşım Örneği: İçerik Çözümlemesi.....	312
Duyuşsal Özelliklerin Nicel Verilere Dönüştürülmesinde Temel Süreçler	313
Kuramsal Yapı, Maddeler ve Özellikleri	313
Geçerlik İşlemleri	315
Güvenirlilik İşlemleri	316
Kaynakça.....	319

4. BÖLÜM

EMPATİYİ GELİŞTİRMEK: ÖĞRETİM YÖNTEMLERİ

ELEŞTİREL DÜŞÜNME VE EMPATİ	324
Giriş	324
Eleştirel Düşünme ve Empati	327
İletişim ve Empati	336
Empati Geliştirme Yolları	340
Kaynakça.....	343
EMPATİ BECERİSİNİ GELİŞTİRME SÜRECİNDE DUYGULARI TANIMAYA YÖNELİK ETKİNLİKLER (Okul öncesi ve İlkokul Düzeylerinde)	346
Etkinlik 1: Duygu Tabakları.....	347
Etkinlik 2: Mutlu-Üzgün Yüzler.....	347
Etkinlik 3: Duygularımız Posteri ve Duygular Kitapçığı.....	348
Etkinlik 4: Duygu Küpü	349
Etkinlik 5: Duygu Hikâyeleri	349
Etkinlik 6: Hislerin Sesi	350
Etkinlik 7: Duygu Çarkı.....	351
Etkinlik 8: Duygu Zinciri	352
Etkinlik 9: Gerçek Duygular	352
Etkinlik 10: Karlı Dağın Kral ve Kraliçesi	353
Etkinlik 11: Düşünce Koridoru.....	357
Empatik Konuşmalar	361
Kaynakça.....	362
EMPATİ PERSPEKTİFİNDEN İŞBİRLİKLİ ÖĞRENMEYE BAKMAK: İŞBİRLİKLİ ÖĞRENME SÜRECİNDE EMPATİ.....	363
İşbirlikli Öğrenme Grupları.....	364
İşbirliği İçin Gerekli Koşullar	365

Olumlu Bağımlılık.....	365
Bireysel Değerlendirilebilirlik.....	365
Yüzyüze (Destekleyici) Etkileşim.....	366
Grup Sürecinin Değerlendirilmesi.....	367
Sosyal Beceriler	367
Eşit Başarı Fırsatı.....	368
Grup Ödülü	368
Öğrenciye Kazandırdıkları Bağlamında İşbirlikli Öğrenmeye Bakış	369
Planlama, Uygulama ve Değerlendirme Boyutlarıyla İşbirlikli Öğrenme.....	372
İşbirlikli Öğrenme Standartları	376
Aktif Dinleme (Birbirini Dinleme).....	376
İşbirlikli Öğrenme Teknikleri.....	378
Etkinlik 1: Birlikte Öğrenme	378
Etkinlik 2: Numaralı Başlar Bir Arada	380
Etkinlik 3: Birlikte Soralım Birlikte Öğrenelim.....	381
Etkinlik 4: Eş Zamanlı Yuvarlak Masa	382
Etkinlik 5: Düşün-Eşleş-Paylaş	384
Etkinlik 6: Birleştirme.....	385
Etkinlik 7: Ortadaki Kalem	386
Etkinlik 8: Gezin – Konuş (Gez-Birleş-Ayrıl).....	387
Etkinlik 9: Soru/Problem Zarfı	388
Etkinlik 10: Çalış-Gözle-Karşılaştır.....	389
Etkinlik 11: Bir Kal Üç Kay	391
Etkinlik 12: Tartışmalarda Özelleştirilmiş Roller	392
Etkinlik 13: Bir Sorum Var.....	395
Etkinlik 14: Okuma ve Soru Sorma	396
İşbirlikli Öğrenmeye Hazırlık (Isınma) Etkinlikleri	397

Etkinlik 1: İki Doğru Bir Yanlış	398
Etkinlik 2: Örümcek Ağı	398
Etkinlik 3: Seni Seviyorum Dostum	398
Etkinlik 4: Konuş Benimle	399
Etkinlik 5: Ben Söyleyeyim Sen Resmini Yap	399
Etkinlik 6: Acayip Haberler Oluşturma	400
Kaynakça.....	401
EMPATİ BECERİSİNİ GELİŞTİRMESİ BAĞLAMINDA ÖRNEK OLAY VE ETKİN KULLANIMI	402
Giriş.....	402
Örnek Olay Çeşitleri	402
Örnek Olayı Analiz Etmek: Üç Tip Soru ve Etkin Kullanımı.....	403
Örnek Olay Temelli Yan Etkinlikler	407
Örnek Olay Analizine İlişkin Uygulamalı Örnek 2	415
Örnek Olayın Hazırlanması ve Uygulanması Sürecinde Dikkat Edilecek Noktalar	420
Örnek Olay İnceleme Yönteminin Yararları.....	422
Kaynakça.....	423
EMPATİ BAĞLAMINDA ÇOKLU ZEKÂYA YENİDEN BAKMAK.....	424
Giriş.....	424
Çoklu Zekâ Kuramı: Teorik çerçeve.....	424
Çoklu Zekâ Kuramı'nı Oluşturan Zekâ Boyutları.....	425
Çoklu Zekâ Alanları ve Empati İlişkisi	427
1. Sosyal (Kişilerarası) Zekâ.....	428
2. İçsel Zekâ.....	430
3. Varoluşçu Zekâ.....	432
4. Sözel - Dilsel Zekâ	433
5. Mantıksal – Matematiksel Zekâ (Mantık, Anlama ve Sayı Zekâsı).....	435

6. Görsel-Uzamsal Zekâ (Resim, Renk ve Şekil Zekâsı)	437
7. Müziksel - Ritmik Zekâ	438
8. Bedensel Zekâ	441
9. Doğacı Zekâ	442
Kaynakça.....	446
YAŞAMLA İLİNTİLİ DERSLERDE “ÖTEKİNİ” ANLAMANNIN YOLU OLARAK SOSYAL EMPATİ ÇALIŞMALARI.....	448
Giriş.....	448
1. Yazım Yoluyla Empati.....	453
2. Resim Çizimi Yoluyla Empati	459
3. Fotoğraf ile Empati	465
Kaynakça.....	471
EMPATİYLE İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA EĞİTİCİ DRAMA	472
Empatik davranma becerisinin kazanılmasına yönelik olarak rol oynarken göz önüne alınması gereken koşullar ve ilkeler:.....	474
Eğitici drama uygulaması sırasında rol oynarken dikkat edilmesi gereken genel koşul ve ilkeler	477
Empati Öğretiminde Eğitici Drama Uygulama Örnekleri.....	480
Kaynakça.....	491
HİZMET EDEREK ÖĞRENME YAKLAŞIMI VE EMPATİ	492
Hizmet Ederek Öğrenme: Kavram ve Kapsam	492
Hizmet Ederek Öğrenmenin Tarihsel Gelişimi.....	494
Hizmet Ederek Öğrenmenin Öğrenciler Üzerinde Olumlu Etkileri ve Yaklaşımın Uygulanmasında Yaşanan Sorunlar	495
Empati Becerisini Geliştirmeye Yönelik Hizmet Ederek Öğrenme Proje Örnekleri.....	498
Hizmet Ederek Öğrenme Projeleriyle İlgili Öğrenci Görüşleri	503
Kaynakça.....	506
KURAMDAN UYGULAMAYA TARİHSEL EMPATİ	508

Empati Nedir?	509
Tarihsel Empati Nedir?	509
Tarihsel Empati Ne Değildir?	512
Tarihsel Empati Duyuşsal Bir Beceri Midir, Yoksa Bilişsel Bir Beceri Midir?	514
Tarihsel Empatiye Yöneltilen Eleştiriler	515
Tarihsel Empatinin Yararları	517
Tarihsel Empati Nasıl Öğretilir?	519
Tarihsel Empati Öğretiminde Yöntem ve Teknikler Nelerdir?	523
Tarihsel Empatinin Değerlendirilmesi:.....	529
Lee'nin Tarihsel Empati Düzeyleri	531
Sonuç	536
Kaynakça.....	537
TARİHSEL EMPATİ GÜNLÜKLERİYLE İLK ÇAĞ TARİHİNE YOLCULUK	542
Giriş.....	542
Tarihsel Empati Nedir?	542
Tarihsel Empati Öğrencilerde Hangi Düşünce Becerilerini Geliştiriyor?	543
Tarihsel Empati Uygulama Aşamaları.....	544
“İlk Çağ Tarihinde Yolculuk” Tarihsel Empati Günlükleri Materyal Geliştirme Süreci	544
Çalışmanın Uygulama Aşaması	545
Tarihsel Empati Günlükleri Tutuyoruz.....	546
Tarihsel Empati Günlükleri Puanlama Anahtarı.....	548
Tarihsel Empati Günlüğü Öz Değerlendirme Formu	549
İlk Çağ Tarihi Tarihsel Empati Günlüklerinden Örnekler	549
Kaynakça.....	564
SÖZLÜ VE YEREL TARİH	565
1. Sözlü Tarih: Farklı Kuşakları Bir Araya Getiren Yöntem.....	565

Sözlü Tarihi Uygulamak: Örnekleri İnceleyelim	567
Sözlü Tarih Çalışması Değerlendirme Formu.....	576
Öğrencilere Sosyal Bilgiler (4-7. Sınıflar) Sunulabilecek Sözlü Tarih Konuları	577
2. Mikro Tarih Olarak Yerel Tarih: Yaşadığım Yerdekini Bilmek ve Hissetmek.....	578
Tarihsel eserin geçmişine ilişkin veriler/sorular:	581
2. Tarihsel eserin fiziksel durumuna ilişkin sorular:	581
3. Tarihsel eserin oluşturduğu duygu ve düşüncelere ilişkin sorular:	582
Öğretmen Adaylarıyla Gerçekleştirilen Yerel Tarih Ödevleri ve Örnekler	582
Kaynakça.....	586

YAZARLAR HAKKINDA

Prof. Dr. Abbas TÜRÜNÜKLÜ	587
Abdullah DAĞTAŞ.....	587
Prof. Dr. Alev ÖNDER	588
Yrd. Doç. Dr. Asuman YÜKSEL	588
Yrd. Doç. Dr. Ayşin SATAN	589
Prof. Dr. Cemal AĞIRMAN.....	589
Yrd. Doç. Dr. Cemile ÇETİN	590
Dr. Deniz EKİNCİ VURAL.....	590
Prof. Dr. A. Esra ASLAN	591
Doç. Dr. Filiz KABAPINAR.....	591
Arş. Gör. Gizem BENİÇ ÇOLAK.....	592
Yrd. Doç. Gül TUNCEL.....	592
Yrd. Doç. Dr. Ş. Gülin KARABAĞ	593
Doç. Dr. Havva YAMAN.....	593
Yrd. Doç. Dr. Oktay AYDIN	594
Dr. Meziyet MOZAKOĞLU	594

Doç. Dr. Murat BAŞAR	595
Yrd. Doç. Dr. Mustafa OTRAR	596
Arş. Gör. Nilüfer Bircan KAYA.....	596
Öğr. Gör. Dr. Nurcan ÜSTÜNDAĞ ŞENER.....	597
Yrd. Doç. Dr. Nur AKÇİN	597
Uzm. Özge DEMETER	598
Yrd. Doç. Dr. Sibel CENGİZHAN.....	599
Doç. Dr. Soner POLAT	600
Doç. Dr. Vesile Yıldız DEMİRTAŞ	600
Prof. Dr. Yücel KABAPINAR.....	601
Zeynel ORUÇ	601

1. BÖLÜM

EMPATİ: TANIM, KAPSAM,
OLUŞUM VE GELİŞİM

KAVRAM, KAPSAM VE TARİHSEL GELİŞİM BAĞLAMINDA EMPATİ

Yrd. Doç. Dr. Asuman Yüksel

Giriş

İnsan, yaşamının her döneminde başkalarıyla ilişki kurmak zorundadır. Bu ilişkilerinde başarılı olabilmesi ise kendisini ve başkalarını anlayabilmesine ve kabul etmesine bağlıdır. Kişinin, karşısındaki bireyin duygu ve düşüncelerini anlamasına yardımcı olan empati genel iletişim becerilerinin önemli bir parçası olarak kabul edilmektedir.

Empatinin kökeni, öz bilinçtir. Bir başka ifadeyle; bireyin başkalarını anlaması için, öncelikle kendi duygularının farkında olması ve onları anlaması gerekir (Goleman, 2000). Kendi duygularının farkında olmayan bir bireyin, karşısındaki kişinin duygularını anlaması düşünülemez. Başka bir deyişle empatik olabilmenin ilk şartı, kişinin kendini tanımasıdır. Kendi hatalarını, doğrularını rahatlıkla fark edebilen birey, kendi iç mutluluğunu ve huzurunu da sağlayacaktır. Birey kendi içerisindeki iletişimi sağlıklı gerçekleştirdiği zaman, toplumsal yaşam içerisinde de sağlıklı bir kişilik örneği sergileyecektir.

Empati, bireylerin bakış açılarının fark edildiğini ve anlaşıldığını göstermeye fırsat veren önemli bir sosyal beceridir. Empati kurabilmesi için bireyin; karşısındaki kişinin de tıpkı kendisi gibi bir varlığa, farklı değer yargılarına, farklı inançlara sahip olduğunu bilmesi ve bunu kabul etmesi gerekir. Bu kabulden hareketle; etkileşimde bulunulan kişinin haklı/haksız, iyi/kötü biçiminde yargılanmaması, sadece durumunun anlaşılabilmesi için çaba gösterilmesi gerekir.

Empati kişinin, başkalarının düşünce ve duygularını kendi geçmiş ve şimdiki yaşantılarından gelen, değer ve geleneklerinden oluşan yargılarını bulaştırmadan 'başkasının olarak' anlamaya çalışmaktır. Bir başkasının duygusu, aynı ölçüde hissedilemese de anlaşılabilir. Birey başkasının farklı değerlerini, davranışlarını, düşüncelerini anlayarak yaşamının dar sınırlarından çıkabilir ve yaşamını genişletebilir. Bu nedenle '....benim başıma gelseydi..... yapardım' şeklinde bir ifade dar bir görüşü yansıtır ve empatide varolamaz. Empatide başkasının var oluşu ve kişinin varoluşunun bireyselliği söz konusudur. Bir başkasının duygu ve düşüncelerine karşı geliştirilen yargılayıcı düşünce, ben-merkezci bir düşüncedir. Birey, kendisi dışında bir başkasının dünyasını algımlarken yalnızca kendi bulunduğu noktada kalarak yorum getirirse bencilce bir davranış sergilemiş olur.

Empatik anlayış günlük yaşamın hemen her kesiminde insanları birbirine yaklaştırma, iletişimi kolaylaştırma özelliğine sahiptir. İnsanlar, kendileriyle em-

pati kurulduğunda anlaşıldıklarını ve kendilerine önem verildiğini hisseder (Dökmen,1995). Diğer insanlar tarafından anlaşılma ve önemsenme ise bireyi rahatlatmakta ve bireyin kendisini iyi hissetmesini sağlamaktadır. Bu da kişiler arasında iyi bir ilişki biçiminin oluşmasında, hatta empati kurulan kişinin zamanla empati kuran kişiden farkında olarak ya da olmayarak karşısındakinin duygu, düşünce ve davranışlarını anlama becerisini kazanabilmesine yol açabilir. Bir başka ifadeyle; kişilerarası ilişkilerde empatik beceriyi kullanan bir birey, zamanla karşısındaki kişiye model olabilir. Dolayısıyla empatik beceri, kişilerarasında sağlıklı iletişimin kurulmasında önemli bir role sahiptir. Nitekim kişilerarası ilişkilerde empati düzeyi yüksek ya da düşük olan bireylerin kişilik özelliklerini karşılaştıran araştırma bulguları, empati düzeyi yüksek olan bireylerin olumlu kişilik özelliklerine sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Empatik becerisi yüksek olan bireylerin sevecen, hoşgörülü, kendini olduğu gibi kabul eden kişiler oldukları tespit edilmiştir. Bunların yanısıra empatik becerisi yüksek bireylerin olumlu ruhsal gelişime sahip oldukları, öz saygı düzeylerinin yüksek olduğu da bulunmuştur (Kalliopuska, 1992).

Empatinin Tarihsel Gelişimi

Bugün kullandığımız empati terimi, ilk olarak 19. yüzyıl ortalarında Robert Vischer tarafından bir sanat kuramı terimi olarak kullanılmıştır. Vischer sanat eserlerinin, seyircilerin adale ve duygu durumlarını etkileyebilmesinden hareketle, farklı duygu dünyalarına girebilmek anlamında ‘Einfühlung’ kavramını kullanmıştır. ‘Ein-’Almanca’da ‘içinde’, ‘fühlung’ ise ‘duygu, duygulanma, hissetme’ anlamına gelmektedir. Örneğin, Bach’ın güzel bir parçasını dinlerken gözlerin dolması ya da Michelangelo’nun bir eserine bakarken duygusal olarak etkilenmek “einfühlung” olarak görülmüştür (Harold, 1978; Wispe, 1990). 1897’de Alman filozof-psikolog Theodore Lipps, “einfühlung” kelimesini estetik alanından psikolojiye taşıyarak kişisel deneyimleri açıklarken kullanmıştır. Lipps, bir insanın kendisini karşısındaki nesneye -örneğin; bir sanat eserine- yansıtması, kendisini onun içinde hissetmesi ve bu yolla o nesneyi kendi içine alarak, özümseyerek anlaması sürecini “einfühlung” olarak tanımlamıştır. Bu tanımdaki biçimiyle “einfühlung”, bir insanın karşısındaki bir nesneyi algılamasında ortaya çıkmaktadır. Lipps daha sonraki yıllarda yapmış olduğu çalışmalarında nesnelere yanısıra, insanların algılanması sırasında da einfühlung’un ortaya çıkabileceğinden söz etmiştir. Lipps daha sonra 1903 yılında, bir insan için üç tür bilgiden söz etmiştir. Bunlar: nesnelere ilişkin, kişinin kendisine ilişkin ve diğer insanlara ilişkin bilgilerdir. Üçüncü tür bilgiyi elde etmenin yolu einfühlung’dan yararlanmaktır. Bir insan, karşısındaki bir insana kendisini yansıtarak, iç taklit yoluyla onunla paralellik kurarak

onu anlamaya çalışır. Bu yaşantıya ise ‘*emfühlung*’ adı verilir ve bu yolla insanlar karşısındakileri tanıma ve onların iç dünyalarına nüfuz etme şansına sahip olurlar. Kişilerarası ilişkiler sürecinde ise *emfühlung* kavramını ilk kez 1903 yılında Wilhem Wundt kullanmıştır. Titchener 1909 yılında Lipps’in *emfühlung* terimini eski Yunancadaki *empathia* teriminden yararlanarak İngilizceye *empathy* olarak çevirmiştir. Ancak Titchener’in tanımı öncekilerden farklıdır. O’nun tanımı “birinin kinestetik duyguları hissetme yeteneğinden” farklıdır. O, empatiyi “diğerin davranışına tepki verirken, o durum içerisinde kendi kendini hissetme ve diğeriyle birlikte hissetme” biçiminde tanımlamıştır (Dökmen,1995).

Empati, 1920’lerden itibaren, hem kişilik kuramcıları hem de psikoterapistler tarafından geniş bir biçimde kullanılmıştır. Empati kavramının gerek psikoterapi/ psikolojik danışma süreçlerinde gerekse günlük yaşamda kişilerarası iletişimde önemini ve yerini, en etkili bir şekilde açıklayan ve kullanan bilimadamı Carl Rogers’tır. Rogers danışan merkezli psikolojik danışma kuramında; danışmanın danışanı danışma sürecinde hem şartsız kabulünün bir önkoşulu hem de danışanda kişilik değişimi sağlamada en güçlü faktör olarak terapistin empati kurmasını ileri sürmüştür. Empati kurabilen danışman, danışanın duygu ve düşüncelerini onun referans çerçevesinde anlar ve onun gözüyle görür. Bu da danışmanın kendi görüş ve değerlerini bir kenara koyup danışanın dünyasına önyargısız olarak ve onu yargılamadan girmesini içerir (Goldstein ve Feldstein, 1989; Emery, 1987).

Empatinin Tanımı

Aşağıda geçmişten günümüze kadar kullanılan bazı empati tanımlarına yer verilmiştir.

Diğerin düşünce, duygu ve hareketlerini hayal gücüne dayanarak kendi içrisine alma (Dymond, 1949; Akt; Wispe,1990)

Bir kişinin kendisini karşısındaki kişinin yerine koyarak olaylara onun bakış açısıyla bakması, o kişinin duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, hissetmesi ve bu durumu ona iletmesi süreci (Rogers, 1975).

Diğer bireyin ayakkabılarını giyerek onun gereksinimlerini ve hissettiklerini anlama becerisi (Weiner, 1985).

Kişinin kendi durumundan çok, karşısındaki bireyin durumuna uygun dolaylı duygusal tepki (Hoffman, 1982).

Diğerin iç dünyasını anlama ve duygularına katılma (Staub, 1990).

Diğer kişinin duygusal ya da zihinsel durumunun farkına vararak tepki verme eğilimi (Davis ve Franzoi, 1991).

Empati kavramı tarihsel süreç içinde çok çeşitli biçimlerde tanımlanmıştır. Empati deneyiminin, duyuşsal ya da bilişsel süreçlerden hangisini kapsadığı geçmiş yıllarda empatiyi tanımlarken tartışmalı bir konu olmuştur. Bazı yazarlar empatiyi temel bir bilişsel fonksiyon olarak düşünmüş ve karşısındakinin duygusunu anlama ve belirleme süreci olarak tanımlamışlardır (Barnett, 1990; Borke, 1971). Bazı yazarlar ise empatiyi duyuşsal bir tepki olarak ele almış ve bireyin karşısındaki kişinin hissettiklerinin aynısını hissetme yeteneği olarak tanımlamışlardır (Bernadett-Shapiro, Ehrensaft ve Shapiro, 1996; Feschbach ve Roe, 1968; Mehrabian ve Epstein, 1972). Bugün kuramcılar empatide her iki sürecin varlığını da kabul ediyorlar (Davis ve Franzoi, 1991; Eisenberg ve Strayer, 1990; Hoffman, 1982). Ancak empatik deneyim için bilişsel süreçlerin önemi ve bilişsel ve duyuşsal süreçlerin etkileşimi konusunda ayrılıyorlar. Genellikle araştırmacılar, bilişsel süreçlerin amacının, empatinin duyuşsal yönünü geliştirmek olduğunu ifade etmektedir (Strayer, 1990).

Empatiyi bilişsel ve duyuşsal yönü bir arada kullanarak tanımlayanlardan Eisenberg ve Fabes (1990) “bireyin karşısındaki kişinin duygusal durumunu anlayarak tepki vermesi ve karşısındaki kişinin hissettiği ya da hissedebileceğini tahmin ettiği duyguyla aynı ya da oldukça benzer bir duyguyu hissetmesi” olarak tanımlamışlardır. Bu tanımda belirtilen başkalarının duygularını anlama ve paylaşma becerisinde; duyguların paylaşımı duygusal, duyguların anlaşılması ise bilişsel yönü kapsamaktadır.

Empatinin Bileşenleri

Bilişsel Empati

Bilişsel empatide, diğerinin duygularını yaşamak yerine bu duyguların bilişsel olarak anlaşılması söz konusudur. Staub (1990), bilişsel empatiyi; diğer kişinin duyguları, düşünceleri, niyetleri ve içsel durumlarının bilişsel olarak farkında olunması biçiminde tanımlamıştır. Bilişsel empati, bireyin karşısındaki kişiyle aynı duyguları yaşamadan onun duygularını anlayabilmesidir. Empatinin bu bileşeni dikkatli gözlemi ve düşünmeyi gerektirmektedir. Karşısındaki kişinin duygularını, düşüncelerini hem sözel hem de sözel olmayan ipuçları yoluyla anlama becerisini içermektedir (Davis, 1983)